põllu harimisel ja osawal majapidamisel paremaks läinud, rendimaksmine kõrgemale wõib minna. Oleks tema wõlaga ostetud päriskoha eest ülemal nimetatud rendi raha wõla tasumiseks maksnud, siis oleks niipalju hinda juba maksetud olnud, ja kõik, mis perekoha parandamiseks tehti, jäädawaks kasuks endale ja järeltulejale jäänud. Läheb säherdune aru pidamine kahes ehk kolmes peas selgeks, siis wõiksime julgest loota, et ta seisma ei jää, waid edasi weereb, ja paari aasta pärast arupidajate hulka igal pool kaswatab, nõnda kui sula ilmal mäe otsas pihutäis kokumuljutud lumi, mööda mäge alla weeredes suureks tombuks kaswab. Juhtub õnne korral sinna ja tänna üks osaw mees rahwa sekka elama, siis õpiwad teised aega mööda temast ja saawad tema eeskuju läbi targemaks.

Selleest, mis ülemal rentniku ja kohaomaniku seisusest liigutati, wõime jälle näha, kuda meie asjad üleüldse ja iseäranis seisawad ja warem parema teele ei wõi astuda, kunni rahwas koolide tulu parem tundma ja märkama õpiwad, et meie nendeta läbi ei saa, sest et koolidest üksnes silmateritajad meile peawad tulema, kelle juhatusel hiljemine kõik parema teele saab minema. Mida pimedam kuskil üks nurk, seda wähem peetakse koolidest lugu; meie wõiksime waldasi nimetada, kus täna pääwal weel koolide ülespidamine ja nooremate õpetamine palju raskemaks arwatakse kui endist teo orjust, mis meil nüüd Jumal tänatud selja taga seisab. — Kes tõeste kui Eestirahwa sõbrad nende tulewa põlwele õnne ja head soowiwad, need ei tohi ial wäsida wigalisi ja puudlikusi tükisi ühtepuhku kõnelemiseks tuua,

ühtlase aga kaa teed näidata, kust meile aega mööda paremat wõib tulla. Wähastagu ika wiiskümmend ehk rohkem selle üle, mis sest wiga, kui arwast mõni siin ja seal märkab, et tuline armastus meid nõnda kirjutama kihutab. Aeg ei jää wiimaks ommetegi tulemata, kus külwatud seemnest mõned terad idanema lähewad. — Meie tunneme juba kihelkondasi, kus koolid ja laste õpetamised pääw päämalt edenewad, kus koolmeistrid elawad, keda teistele eeskujuks wõiksime panna; ja kui need auuwäärt mehed seie saadik niipalju walgust ei jõudnud wälja lahutada, kui nemad soowisiwad, siis tuli se kahest takistusest. Ühelt poolt seisis suurema osa tuimus kui raudsein ees, teiselt poolt oliwad kooli seaduse läbi wäga kitsad piired ete tõmmatud, ja koolmeistril ei olnud luba, jalga piire üle kaugemale tõsta. — Lapsed pidiwad palju kallist aega raiskama ja mõnda pähä õpima, mis nende mõistus ei oskanud äraseletada, aga selleest, mis elu igapääw — kui päämiku leiba, — tarwitab, ei lausutud palju sõna. Rahwa waimuharimise paigad, küla- ja kihelkonna-koolid peawad inimestele, kes kui põllumehed, liht hantwärgid ja nende sarnatsed kõrgemat koolitamist ei wõi saada, niipalju teemoona õpijale kaasa andma, et tema pikal teel esiteks: nälga ei sureks, ja teiseks: kogemata juhtumistel ennast wõiks aidata. — Mida enam raudteed meid aast aastalt targema ja paremast haritud rahwa sugude ligemale weawad, ja seda rutem telegrahwide sõnumid sealt meie nurka ulatawad, seda enam peame püüdma pimeduse ja udu riigist ennast priistada. — Kui meie siin ja seal ehk mõnda haritud rahwade peenemateest pidude wiisist